

۱۳۹۰ ش؛ عبدالکریم بن هوازن قشیری، الرسالة القشيرية، چاپ
عبدالحلیم محمود و محمودین شریف، قاهره [۱۹۷۲-۱۹۷۴]؛ همو،
لطائف الاشارات، چاپ ابراهیم بیونی، قاهره ۱۹۸۱-۱۹۸۳؛ محمدین
ابراهیم کلابادی، التعرف لمذهب اهل التصوف، چاپ عبدالحلیم
محمود و طه عبدالباقی سرور، قاهره ۱۹۶۰/۱۳۸۰؛ محمدباقرین
محمدتقی مجلسی، عین الحیات، چاپ مهدی رجایی، قم ۱۳۸۲ ش؛
محمد فؤاد عبدالباقی، المعجم المفهرس لالفاظ القرآن الکریم، قاهره
۱۳۶۴؛ اسماعیل بن محمد مستملی بخاری، شرح التعرف لمذهب
التصوف، چاپ محمد روشن، ربع ۴، تهران ۱۳۸۷ ش؛ مناقب
اوحدالدين حامد بن ابی الفخر کرمانی، چاپ بدیع الزمان فروزانفر،
تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۴۷ ش؛ علی بن عثمان هجویری،
کشف المحجوب، چاپ محمود عابدی، تهران ۱۳۸۳ ش.

/ سعید کریمی /

شاهد، حدیث، اصطلاحی در درایة الحدیث. شاهد
اسم فاعل است از ریشه «ش ه د» به معنای گواهی، دلیل، مدرک
و استشهاد (به جوهری؛ ابن منظور؛ ذیل «شهد»). درایه نگاران
اهل سنت در تعریف اصطلاحی این واژه اختلاف نظرهایی
دارند. بنا بر یک تعریف، حدیث شاهد حدیثی است که راویان
در نقل آن، راویان حدیث مفرد را از جهت لفظ و معنا یا فقط در
معنا همراهی کنند، با آنکه در نقل آن از صحابی اختلاف دارند
(برای نمونه ← ابن حجر عسقلانی، ص ۸۱؛ صبحی صالح،
ص ۲۴۱؛ طحان، ص ۱۷۷؛ نیز ← نوری، ص ۱۴۰۵، ص ۴۱؛
شیوطی، ج ۱، ص ۲۸۲). بنا بر تعریفی دیگر، حدیث شاهد آن
است که راویان سلسله سند حدیثی با راویان حدیث مفرد از نظر
معنا و نه لفظ، موافق و متحد باشند، خواه در سلسله سند
حدیث با آنها متحد باشند یا مخالف (به ابن صلاح، ص ۶۵؛
طحان، همانجا؛ نیز ← ابن حجر عسقلانی، ص ۸۱-۸۲).
در میان شیعه، تنها شیخ حسین بن عبدالصمد حارثی*
(متوفی ۹۸۴) به تعریف اصطلاح شاهد پرداخته و آن را حدیثی
دانسته است که راویانی غیر از راوی حدیث مفرد، حدیثی موافق
با معنای آن از همان معصوم یا معصوم دیگری روایت کنند (به
ص ۱۷۶-۱۷۷). هرچند لفظ شاهد در برخی از احادیث امامان
علیهم السلام در اعتبارسنجی احادیث (برای نمونه ← کلینی،
ج ۱، ص ۶۹، ج ۲، ص ۲۲۲؛ کشی، ص ۲۲۴) و در منابع رجالی
دریارة روایات برخی راویان (برای نمونه ← ابن غضائری،
ص ۳۷-۳۸، ۵۰، ۵۷، ۶۰، ۶۶، ۷۰؛ ابن داوود حلی، ص ۹۳،
۲۳۱، ۲۳۵، ۲۵۷؛ علامه حلی، ص ۵۵، ۹۴، ۱۳۱، ۲۰۱) ذکر
شده، اما ظاهراً در این موارد در معنای لغوی آن به کار رفته است.
در کتب درایة الحدیث اهل سنت، غالباً سه اصطلاح
«اعتبار»، «متابع» و «شاهد» در کنار هم آمده اند (به ابن صلاح؛

الوصول الی معرفة الاصول)، کراچی: نورمحمد کارخانه تجارت کتب،
[بی تا]؛ عبدالقاهرین طاهر بغدادی، الفرق بین الفرق، چاپ محمد
محمی الدین عبدالحمید، بیروت: دارالکتب العلمیة، [بی تا]؛ نصرالله
پورجوادی، باده عشق: پژوهشی در معنای باده در شعر عرفانی
فارسی، تهران ۱۳۸۷ ش؛ همو، بوی جان: مقاله‌هایی درباره شعر
عرفانی فارسی، تهران ۱۳۷۲ ش؛ همو، درآمدی بر فلسفه افلوطن،
تهران ۱۳۵۸ ش؛ نظام‌الدین بن اسحاق تریقی قندهاری، قواعد العرفاء و
آداب الشعراء: فرهنگ اصطلاحات عارفان و شاعران، چاپ احمد
مجاهد، تهران ۱۳۷۴ ش؛ محمداعلی بن علی تهنوی، کتاب کشف
اصطلاحات الفنون، چاپ محمد وجیه و دیگران، کلکته ۱۸۶۲، چاپ
افست تهران ۱۹۶۷؛ عبدالرحمان بن احمد جامی، نفحات الانس، چاپ
محمود عابدی، تهران ۱۳۷۰ ش؛ علی بن محمد جرحانی،
کتاب التعریفات، چاپ گوستاو فلرگل، لایپزیگ ۱۸۴۵، چاپ افست
بیروت ۱۹۷۸؛ اسماعیل بن حماد جوهری، معجم الصحاح: قاموس
عربی - عربی، چاپ خلیل مأمون شیخا، بیروت ۲۰۰۸/۱۴۲۸؛
شمس‌الدین محمد حافظ، دیوان، چاپ پرویز خانلری، تهران ۱۳۶۲ ش؛
حزاعلمی؛ خلیل بن احمد، کتاب العین، چاپ مهدی میخزومی و ابراهیم
سامرائی، قم ۱۴۰۹-۱۴۱۰؛ علی بن محمد دلمی، عطف الالف المألوف
علی اللام المعطوف، چاپ حسن محمود عبداللطیف شاقعی و جوزف
نورمنت بل، قاهره ۲۰۰۷/۱۴۲۸؛ روزبهان بن ابی نصر روزبهان بقی، کتاب
عیبر العاشقین، چاپ هانری کرین و محمد معین، تهران ۱۳۶۰ ش؛
عبدالله بن علی سراج طوسی، کتاب اللمع فی التصوف، چاپ رینولد
الین نیکلسون، لیدن ۱۹۱۴، چاپ افست تهران [بی تا]؛ مصلح بن عبدالله
سعدی، کلیات سعدی، چاپ محمدعلی فروغی، تهران ۱۳۶۳ ش؛
محمدین حسین سلمی، حقائق التفسیر: تفسیر القرآن العزیز، چاپ
سید عمران، بیروت ۲۰۰۱/۱۴۲۱؛ سهل بن عبدالله سهل ستری،
تفسیر القرآن العظیم [از شیخ العارفین الامام التستری، چاپ
محمود جیره الله، قاهره ۲۰۰۲/۱۴۲۲؛ عبدالرحمان بن ابی بکر شیوطی،
الاکرام المصنوعة فی الاحادیث الموضوعة، چاپ ابو عبدالرحمان
صلاح بن محمد بن عویضه، بیروت ۱۹۹۶/۱۴۱۷؛ محمودین عبدالکریم
شبیتری، گلشن راز، چاپ صمد موحد، تهران ۱۳۸۶ ش؛ صاحب بن عباد،
المحیط فی اللغة، چاپ محمدحسن آلباسین، بیروت ۱۹۹۴/۱۴۱۴؛
ابراهیم بن بزرگمهر عراقی، کلیات شیخ فخرالدین ابراهیم همدانی
متخلص بعراقی، چاپ سعید نفیسی، تهران ۱۳۳۵ ش؛ محمدین ابراهیم
عطار، تذکرة الاولیاء، چاپ محمد استعلامی، تهران ۱۳۷۸ ش؛ عزالدین
عطایی، عشق نامه، در سفینه تبریز، گردآوری و به خط ابوالمجد
محمدین مسعود تبریزی، تاریخ کتابت: ۷۲۱-۳ قمری، چاپ عکسی از
نسخه خطی کتابخانه مجلس شورای اسلامی، تهران: مرکز نشر
دانشگاهی، ۱۳۸۱ ش؛ عبدالله بن محمد عین القضاة همدانی، تمهیدات،
چاپ عقیق عسیران، تهران [؟ ۱۳۴۱ ش]؛ احمدین شعبان غزوی،
تحذیر السالک من الوقوع فی المهالک، چاپ محمد سوری، در متون
ایرانی: مجموعه رساله‌های فارسی و عربی از دانشوران ایرانی از
آغاز دوره اسلامی تا پایان عصر تیموری، دفتر ۲، به کوشش جواد
بشری، تهران: کتابخانه، موزه و مرکز استاد مجلس شورای اسلامی،